

Tolmačenje za skupnost in vprašanje nadnacionalne odgovornosti

Vojko Gorjanc

Abstract

We present the field of community interpreting, understood as an umbrella term for interpreting in court, healthcare and other settings of the public sector. Community interpreting today is a consequence of increasingly multicultural environments, whereby this interpreting situation in the modern world is notably marked by asymmetry in power balance, as it is predominantly the socially weaker member of the society who needs an interpreter to communicate with the socially stronger. We thus place community interpreting in the framework of linguistic human rights and discuss the supranational responsibility both for the institutional regulation of the field as well as for answering the question of the actual implementation of interpreting. The latter is particularly important for language environments with a smaller number of speakers, where it is at the national level simply impossible to ensure a comprehensive language service for all the languages needed today in community interpreting.

Key words: community interpreting, language human rights, language and power, supranational responsibility

Ključne besede: tolmačenje za skupnost, jezikovne človekove pravice, jezik in moč, nadnacionalna odgovornost

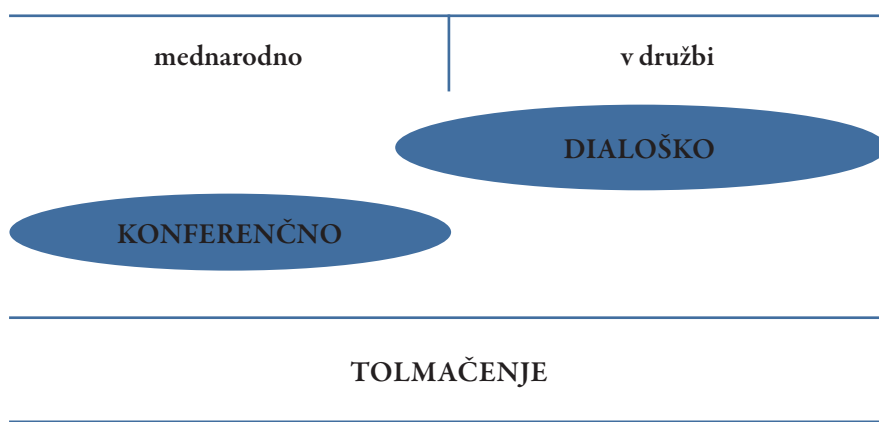
1 UVOD

V prispevku bomo predstavili področje tolmačenja za skupnost, ki ga razumemo kot krovni termin, pod katerim se združuje tolmačenje v zdravstvenem, pravnem in drugih okoljih javnega sektorja (Gorjanc 2010: 143), definira pa ga predvsem okolje, v katerem poteka tolmačenje (Garber 2000: 14; Gentile 1997: 110; Pöchhacker 2000: 49). Čeprav tudi v tujini konkurira več terminov za opredeljevanje tovrstnega tolmačenja, naš namen ni razpravljati o terminoloških rešitvah, ampak predstaviti značilnosti področja, za naše potrebe pa smo preprosto prevzeli termin tolmačenje za skupnost. Tovrstno tolmačenje je danes posledica izrazito multi-kulturnih okolij (Gentile 1997: 112), pri čemer tolmaško situacijo v sodobnem svetu pri tolmačenju za skupnost večinoma zaznamuje asimetrija pri porazdelitvi družbene moči, saj gre za situacije, kjer skoraj vedno družbeno šibkejši potrebuje tolmača za komunikacijo z družbeno močnejšim (Garber 2000: 19) – že zaradi distribucije institucionalizirane družbene moči, saj posameznik vstopa v hierarhiziran sistem javnih institucij, prav tako pa tudi asimetrije glede splošnega vedenja, jezikovne in kulturne kompetence (Prunč 2011: 29). Tolmačenje za skupnost zato v nadaljevanju umestimo v okvir jezikovnih človekovih pravic in razpravljamo o nadnacionalni odgovornosti tako pri institucionalni ureditvi področja kot pri vprašanju konkretne izvedbe tolmačenja. Izvedbeni del je namreč za jezikovno-kulturna okolja z manjšim številom govorcev izjemnega pomena, saj je na nacionalni ravni preprosto nemogoče zagotoviti celovit jezikovni servis za vse jezike, ki jih danes potrebujemo pri tolmačenju za skupnost.

2 TOLMAČENJE ZA SKUPNOST

Tolmačenje za skupnost je pravzaprav najstarejša vrsta tolmačenja, saj je bilo na tak ali drugačen način prisotno že vse od prvih srečanj različnih jezikovnih skupin (Roberts 1997: 7), a je bilo to ves čas preprosto tolmačenje – brez kakršnekoli potrebe po dodatnem označevanju. V dvajsetem stoletju s pojavom konsekvativnega tolmačenja in zapiskov ter simultane tolmačenja z uporabo kabin pa se začne prva delitev glede na sočasnost oz. zaporednost tolmačenja glede na izvorni govor (Pöchhacker 2007: 12). Mednarodno okolje, v katerem poteka konsekvativno in simultano tolmačenje, je povzročilo večje zanimanje za tovrstno tolmačenje, prav tako pa tudi njegovo profesionalizacijo. Zanimanje za tolmačenje za skupnost na mednarodni ravni se pojavi več desetletij kasneje, v devetdesetih letih, ko je l. 1995 organizirana tudi prva mednarodna konferenca *Critical Link* (Carr et al. 1997). Danes je zaradi potreb večjezikovnih in večkulturnih okolij tolmačenje za skupnost vse pomembnejše, tovrstnega tolmačenja je vse več, prav tako pa je tudi vse bolj profesionalizirano (Prunč 2011: 34–35).

V izhodišču delitev tolmačenja glede na okolje, v katerem poteka tolmačenje, ni bila potrebna, šele proti koncu stoletja pa tradicionalna delitev na konsekutivno in simultano tolmačenje postane zaradi vrste novih tolmaških okolij, v katerih se pojavlja tolmačenje, nezadostna. Ker pa gre v vseh primerih za tolmačenje z vrsto konceptualnih podobnosti, Pöchhacker predlaga razlikovanje s pomočjo konceptualnega spektra, v katerega se umeščajo vrste tolmačenja z vidika temeljne delitve glede na okolje, v katerem poteka tolmačenje, na eni strani, na drugi pa glede na tip interakcije. Tako deli tolmačenje na tisto, ki se dogaja v mednarodnem okolju, in tisto, ki ga zaznamuje tolmačenje v določeni družbi, glede na tip interakcije pa govori o razmerju med interakcijo, značilno za (mednarodne) konference, in tisto, ki jo zaznamuje interakcija iz oči v oči oz. dialog. Tolmačenje za skupnost po njegovem v temelju zaznamuje umeščenost v določeno družbo in dialoškost pri tipu tolmaške interakcije (Pöchhacker 2007: 12).

Slika 1: Konceptualni spekter tolmačenja (po Pöchhacker 2007: 12).

Izhajajoč iz zgornje delitve želimo v nadaljevanju izpostaviti še nekatere tipične značilnosti tolmačenja za skupnost, ki to vrsto tolmačenja ločujejo od delovanja konferenčnih tolmačev v mednarodnem okolju, predvsem z vidika družbene vloge tolmačenja za skupnost in iz tega izhajajočih posebnosti tolmačenja.

2.1 Nekaj tipičnih značilnosti tolmačenja za skupnost

Zaradi dialoškosti pri tolmačenju za skupnost postane tolmač tako aktivni govorci kot aktivni poslušalec, dejansko postane aktivni udeleženec komunikacije. V tolmaško situacijo tolmač zaradi dialoškosti veliko pogosteje avtomatsko in nezavedno vnaša jezikovne konvencije jezikov, še posebej, ker je postavljen v vlogo neke vrste nadzornika komunikacije, saj ni zgolj »jezikovni prevajalec«, ampak posega v

komunikacijo, ko ta zastane, in na sploh deluje v smislu razreševanja komunikacijskih težav (Roberts 1997: 10–11). V tako vlogo je lahko postavljen tudi zaradi nesimetrične jezikovne kompetence, ko se v tolmaški situaciji pojavi oseba s šibkejšo jezikovno in kulturno kompetenco (Prunč 2011: 29), kar še poudari vlogo tolmača pri nadzoru in usmerjanju komunikacije. V tem kontekstu je tolmač tisti, ki razpolaga z diskurzno močjo, kot to imenuje T. Van Dijk (1989: 22), in je tako ne zgolj medjezikovni posrednik, ampak tisti, ki omogoča družbeno šibkejšim vključevanje v institucionaliziran diskurz, do katerega brez tolmača velikokrat sploh nimajo dostopa. Tolmačenje za skupnost tako podira mit o nevtralnosti tolmača in njegovi nevidnosti (Roberts 1997; Angelelli 2003; Bot 2003). To je še posebej izrazito ob vlogi tolmača kot medkulturnega posrednika, od katerega se pričakuje tudi zapolnjevanje medkulturnih vrzeli, razlago medkulturnih razlik za boljše razumevanje oz. v izogib morebitnim napačnim interpretacijam ipd. (Roberts 1997: 12–13, 26). Vsako medjezikovno posredovanje je seveda hkrati tudi medkulturno posredovanje, tako je tudi vsako prevajanje in tolmačenje medkulturno prevajanje in tolmačenje, a gre pri tolmačenju za skupnost za dejavnost, kjer pripadnikom tuje kulture omogočamo komunikacijo v večinski kulturi, pri čemer je tolmač v vlogi partnerja v komunikaciji in soustvarjalca interakcije (Angelelli 2003: 16).

Vsako tolmačenje je v pomoč govorcem za premagovanje jezikovnih preprek, a je – četudi si to nemalokrat težje priznamo – konferenčno tolmačenje nemalokrat posledica zagotavljanja jezikovnega statusa ali dokazovanja prestiža, ne nujno zgolj zagotavljanja uspešnosti medjezikovne komunikacije. Po drugi strani tolmačenje za skupnost vedno izhaja iz družbenih potreb in je v tem smislu tudi neke vrste družbena pomoč, saj le s pomočjo tolmača posamezniki lahko vstopajo v sistem javnih institucij (sodstva, zdravstva, državne uprave itd.), tako da se s pomočjo tolmača uravnatežuje tudi dostopnost do uslug javnih institucij (Roberts 1997: 11–12). Tako tolmači nemalokrat v resnici rešuje kritične situacije v življenju posameznika (Garber 2000: 16), ki se sicer lahko dobro znajde pri vsakodnevnih opravilih v določeni družbi, težave pa ima, ko vstopa v zahtevnejšo komunikacijo, ko gre npr. za vprašanje medicinske pomoči ali upravni postopek. Posledično je tudi odgovornost tolmača drugačna, saj ta ne rešuje zgolj težav pri komunikaciji, ampak kritično situacijo posameznika, ko je vprašljivo njegovo zdravje, si želi zagotoviti socialne pravice itd. (Garber 2000: 16–17; Prunč 2011: 29).

Tisti, ki je v vlogi zagotavljanja javnih uslug, ima v svojih rokah praktično vso družbeno moč (Garber 2000: 16). Gre namreč za družbeno interakcijo, ki implicira neenakost sodelujočih, npr. zdravnik – pacient, sodnik – obtoženi itd. (Katnić Bakaršić 2012: 11). To v tovrstnih interakcijah občutimo vsi, tudi ko nimamo z jezikom nobenih težav, še veliko večja je razlika v moči, ko se v taki situaciji znajde neko, ki je jezikovno depriviligiran. Pri družbeni moči gre v prvi vrsti za dostopnost do vsega tistega, kar je v določeni družbi javno dobro (Dijk 1996:

85). Prav v družbene sisteme, ki zagotavljajo tovrstne storitve, nekdo, ki jezika ne zna, izjemno težko vstopa; znotraj tolmaškega procesa je tako pri tolmačenju za skupnost tolmaču dana možnost, da s kontrolo nad diskurzom pri družbeno deprivilegiranih, kot so npr. imigranti, prosilci za azil, pripadniki manjšin itd., vsaj deloma zmanjša razliko v razporeditvi družbene moči glede na razlike med družbenimi skupinami, razredi in v razmerju do družbeno ali institucionalno opolnomočenih posameznikov (Dijk 1989: 19).

Družbena vloga tolmačev za skupnost je daleč od tega, da bi zagotavljali zgolj uspešno komunikacije, ampak tudi zmanjšanje demokratičnega deficita družbeno šibkejših (Gorjanc 2010: 138). Ko gre za zagotavljanje jezikovnih pravic, lahko igra tolmačenje za skupnost ključno vlogo, če je seveda tovrstno tolmačenje ustrezno organizirano in dostopno.

2.2 Povečevanje raznolikosti tolmačenja za skupnost

Ves čas, ko govorimo o tolmačenju za skupnost, govorimo tudi o različnih tolmaških okoljih, s čimer kažemo na raznolikost tolmačenja za skupnost, posredno pa tudi na to, da gre zaradi različnosti okolij, v katerih poteka tolmačenje, za različne tolmaške procese in tudi različno tolmaško delo. S profesionalizacijo različnih vrst tolmačenja za skupnost prihaja do povečevanja razlik med njimi, kar vse bolj vodi v specializacijo tako pri izobraževanju kot akreditaciji in profesionalizaciji poklica, posledično pa je vse bolj različen tudi statusu različnih tolmačev za skupnost.

V dvajsetem stoletju je bila profesionalizacija tolmaškega poklica večinoma povezana z mednarodnimi organizacijami in konferenčnim tolmačenjem, za pionirski korak v procesu profesionalizacije pa velja etični kodeks konferenčnih tolmačev iz petdesetih let.¹ Kmalu za tem pa se v ZDA organizirajo tudi tolmači znakovnega jezika, ki v šestdesetih letih pripravijo svoj etični kodeks (Pöchhacker 2007: 14). Čeprav se skupnostno tolmačenje začneja razvijati v državah, ki so bile po drugi svetovni vojni izrazito zaznamovane z imigrantsko populacijo, kot sta Avstralija in Švedska, pa tudi Velika Britanija, v sedemdesetih letih (Pöchhacker 2007: 14), pa je bilo v vrsti okolij tovrstno tolmačenje predvsem v razmerju do konferenčnega razumljeno kot neke vrste nepravo tolmačenje (Garber 2000: 11), »kot drugorzredno tolmačenje, ki ni vredno posebnega zanimanja glede statusa, usposabljanja, nagrajevanja in raziskovanja« (Gentile 1997: 117).

Če je uradno sodno tolmačenje prisotno dobrega pol stoletja (Roberts 1997: 7), pa za vse druge oblike tolmačenja za skupnosti velja, da so se tudi v okoljih, kjer je so po celostni urejenosti področja izstopala, kot sta že omenjeni Avstralija in

¹ O zgodovini glej tudi spletno stran združenja AIIC <http://aiic.net/section/1478/lang/1> (dostop 22. 7. 2013).

Švedska, tako glede izobraževanja, nacionalne akreditacije in sploh vloge tovrstnega tolmačenja v družbi v zadnjih dvajsetih letih ni bilo bistvenega napredka (Ozolins in Hale 2009: 1). Poleg izrazito imigrantskih držav so dolgo časa po organizaciji in dostopnosti do skupnostnih tolmaških storitev izstopala okolja, pri katerih je šlo za ekonomski interes, kot to velja npr. za tolmačenje za zdravstvo v nekaterih zveznih državah ZDA z večjimi in pomembnejšimi kliničnimi centri.² V zadnjem desetletju pa vseeno lahko opazimo velik napredek pri organizaciji skupnostnega tolmačenja tudi v evropskem prostoru. Čeprav so koraki postopni in na prvi pogled prepočasni, pa se je v vsem tem času v večini držav članic ob vse bolj jezikovno in kulturno heterogeni evropski družbeni stvarnosti močno dvignila zavest o potrebi po zagotavljanju enakega obravnavanja, tako ob vse večjih migracijah znotraj prostora EU kot ob migracijah državljanov tretjih držav (Gorjanc 2010: 139).

Ureditev skupnostnega tolmačenja je različnih okoljih zelo različna in glede na organiziranost jezikovnih storitev kot dela politik delovanja javnega sektorja, izobraževanje tolmačev in akreditacija za tolmače niha od tistih okolij, kjer tovrstnega javnega servisa sploh ni, prek ad hoc pristopov, uvajanja legalističnega pristopa z zakonodajnimi rešitvami, ki jim postopoma sledi tudi praktična izvedba, do celostne ureditve področja (Ozolins 2000: 22–24).³ Čim bolj pa je področje urejeno in se posamezne vrste skupnostnega tolmačenja profesionalizirajo, se med seboj oddaljujejo in samostojno pridobivajo na statusu in družbenem ugledu. Predvsem za področje Severne Amerike je bilo že za konec prejšnjega stoletja značilno, da je generična kategorija skupnostnega tolmačenja začela razpadati z osamosvajanjem sodnega in medicinskega tolmačenja, s čimer je vse, kar je ostalo od skupnostnega tolmačenja, postalo tolmačenje v javnem sektorju, npr. tolmačenje za azil, policijo, ipd. (Roberts 1997: 10; Garber 2000: 14). Zdi se, da gre isto pot tudi evropski prostor, saj se z jezikovnopolitičnimi aktivnostmi osamosvaja sodno tolmačenje, postopoma tudi medicinsko (več o tem v poglavju 3.1).

Pöchhacker pri pogledu na tolmačenje kot enovito področje, predvsem ko gre za raziskovanje, zagovarja celosten pristop brez delitve na različne raziskovalne paradigme glede na različne vrste tolmačenja in ohranja termin skupnostno tolmačenje (2007: 14, 21), spet drugi pa se zavzemajo za popolno opustitev termina tolmačenje za skupnost ter uporabo terminov, specifičnih za okolje skupnostnega tolmačenja (Kalina 2011: 51). Postavlja se vprašanje, ali ni za celostno ureditev področja, kot jo predstavlja Ozolins (2000), in napredek pri profesionalizaciji skupnostnega tolmačenja vse bolj izražena delitev tolmačev glede na okolje, predvsem osamosvajanje sodnega in medicinskega tolmačenja, dolgoročno gledano kontraproduktivna. Izkušnje držav, ki so že pred desetletji izstopale po urejenosti področja, namreč kažejo, da profesionalizacija poteka tudi v okoljih, ki so bila naklonjena celostnemu

² Glej podatke Mednarodnega združenja medicinskih tolmačev <http://www.imiaweb.org/default.asp> (dostop 23. 7. 2013).

³ O stanju v slovenskem prostoru glej pri A. Morel v tej monografiji.

urejanju področja, v zelo postopnih korakih, še to pa v tesnem sodelovanju vseh deležnikov (Ozolins in Hale 2009: 1–2).

3 JEZIKOVNE ČLOVEKOVE PRAVICE IN TOLMACENJE ZA SKUPNOST

Največkrat v razpravljanju o temeljnih človekovih pravicah izhajamo iz Splošne deklaracije o človekovih pravicah Združenih narodov, ki je bila izoblikovana “kot skupen ideal vseh ljudstev in vseh narodov z namenom, da bi vsi organi družbe in vsi posamezniki, vedno v skladu s to Deklaracijo, pri pouku in vzgoji razvijali spoštovanje teh pravic in svoboščin ter s postopnimi državnimi in mednarodnimi ukrepi zagotovili in zavarovali njihovo splošno in resnično priznanje in spoštovanje, tako med narodi držav članic samih, kakor tudi med ljudstvi ozemelj pod njihovo oblastjo.”⁴ Vprašanja temeljnih človekovih pravic največkrat povezujemo z vprašanji človekovega dostojanstva, svobode, pravičnosti in miru,⁵ manj pa se zavedamo, kako pomembno je za doseganje človekovih pravic znanje jezika (Gorjanc 2010: 139). Prav zaradi jezikovnega deprivilegiranja posameznikov ali skupin posameznikov prihaja namreč do neposrednega ali posrednega kršenja temeljnih človekovih pravic, kot jih definira Deklaracija. Posamezniki ali skupine posameznikov, ki so zaradi neznanja jezika v nekem okolju v deprivilegiranem položaju, se v družbi znajdejo v situacijah, kjer so jim zaradi neznanja jezika kršene temeljne človekove pravice, kot npr. svoboda govora, pravica do neodvisnega in nepristranskega sojenja, pravica do politične soudeležbe, možnost vključevanja v izobraževalni sistem itd. (Phillipson et al. 1995: 2), lahko pa tudi pravica do prostosti in osebne varnosti, celo življenje. Gre za družbeno šibke, kakršni so npr. prosilci za azil, imigranti itd. Prav zaradi tega bi jezikovne pravice morali razumeti kot temeljne človekove pravice, in sicer tako na kolektivni kot individualni ravni (Phillipson et al. 1995: 1–2).

Slika 2: Logotip Človekove pravice.⁶

⁴ <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (dostop 20. 7. 2013).

⁵ Preambula k Splošni deklaraciji o človekovih pravicah (prav tam).

⁶ Logotip Človekove pravice je bil oblikovan za razširjanje vednosti o človekovih pravicah in ozaveščanje o pomembnosti zagotavljanja in varovanja človekovih pravic <http://www.humanrightslogo.net/en> (dostop 20. 7. 2013). V ta namen ga vključujemo tudi v tole besedilo.

Tolmačenje za skupnost se pojavlja v jezikovnih situacijah, kjer brez posredovanja med jeziki in kulturami ne more priti do uspešne komunikacije, hkrati pa te situacije, kot smo že omenili, večinoma zaznamuje tudi nesimetričnost družbene moči tako med posamezniki kot celimi jezikovnimi skupinami, zato je tolmačenje za skupnost družbeno pomembno tudi z vidika zagotavljanja jezikovnih človekovih pravic.

3.1 Mednarodni okvir za zagotavljane jezikovnih pravic

Na mednarodni ravni so pravice posameznikov regulirane, ko gre npr. za vprašanje mednarodne zaščite. Begunsko problematiko ureja Konvencija o statusu beguncev (Ženevska konvencija) iz leta 1951 in Protokol k tej konvenciji, ki ga je sprejela Generalna skupščina združenih narodov leta 1967 (Pöllabauer 2007: 40). V duhu omenjenih dokumentov je oblikovana tudi izvedbena zakonodaja, v slovenskem prostoru Zakon o mednarodni zaščiti,⁷ ki govori o jezikovnih pravicah, v tem okviru tudi o pravici do tolmača (8.–12. člen). Zakon eksplicitno govori o tem, da ima prosilec za mednarodno zaščito pravico, da je v postopku uporabljen jezik, ki ga razume, zato mu je zagotovljena pravica spremljanja postopka s pomočjo tolmača.

Tudi v evropskem prostoru se je ob vse bolj jezikovno in kulturno heterogeni evropski stvarnosti močno dvignila zavest o potrebi po zagotavljanju enakega obravnavanja. Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin⁸ iz leta 1998 pri pravici do poštenega sojenja (6. člen) govori o tem, da ima obtoženi kaznivega dejanja pravico, »da ga takoj in natančno seznanijo v jeziku, ki ga razume«, ter »da ima brezplačno pomoč tolmača, če ne razume ali ne govori jezika, ki se uporablja pred sodiščem« (Gorjanc 2010: 139). Prav na podlagi te konvencije sta leta 2010 Evropski parlament in Svet sprejela direktivo 2010/64/EU o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih,⁹ s katero je vsem državam članicam naloženo, da pravico do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih vključijo v svoje nacionalne zakonodaje na način, kot ga predvideva direktiva. Direktiva je nastala na podlagi pobude 13 držav članic, med katerimi pa ni Slovenije.¹⁰ To je le eden od korakov k uresničevanju zaveze o vzpostavitvi enotnega evropskega prostora varnosti in sodelovanja, direktiva o prevajanju in tolmačenju pa je neposredni rezultat evropskih raziskovalnih projektov s področja prevajanja in tolmačenja (Hertog 2003).

⁷ <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201111&stevilka=450> (dostop 23. 7. 2013).

⁸ <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (dostop 23. 7. 2013).

⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:sl:PDF> (dostop 23. 7. 2013).

¹⁰ Pobudnice direktive so bile Belgija, Nemčija, Estonija, Španija, Francija, Italija, Luksemburg, Madžarska, Avstrija, Portugalska, Romunija, Finska in Švedska: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/116913.pdf (dostop 23. 7. 2013).

Pri tem gre le za enega od področij tolmačenja za skupnosti, ki je vse bolj jasno tudi pravno urejeno, vse bolj natančno pa se glede jezika urejajo tudi druga področja. Ena od direktiv, ki neposredno posega na področje skupnostnega tolmačenja, je direktiva 2011/24/EU iz leta 2011 o uveljavljanju pravic pacientov pri čezmejnem zdravstvenem varstvu,¹¹ ki nam kot državljanom EU omogoča storitve javnega zdravstva v državah članicah EU, pri tem pa se eksplicitno zaveda težav pri zagotavljanju zdravstvenih storitev, ki jih povzročajo jezikovne ovire.

3.2 Potreba po nadnacionalnem sodelovanju

Lani se je na varuha človekovih pravic RS obrnil prosilec za mednarodno zaščito v RS, ker mu ob sprejemu prošnje za mednarodno zaščito niso zagotovili uradnega tolmača za paštunski jezik, temveč je kot tolmač v postopku sodeloval drugi prosilec za mednarodno zaščito.¹²

Varuh človekovih pravic poroča, da so prošnjo omenjenega prosila za mednarodno zaščito sprejeli s pomočjo paštunskega govorca, prav tako prosilca za mednarodno zaščito, nastanjenega v Azilnem domu. Kot razlog je Ministrstvo za notranje zadeve RS navedlo, da v tistem času niso imeli na razpolago tolmača za paštunski jezik, takega načina tolmačenja pa naj bi se posluževali le izjemoma. Varuh človekovih pravic je na podlagi analize celotnega postopka podal svoje mnenje.

Varuh je mnenja, da takšno postopanje v postopku sprejema prošnje za mednarodno zaščito ni bilo zakonito, saj Zakon o mednarodni zaščiti (ZMZ) v členih od 10 do 12 natančno določa, kdo je lahko tolmač ter izjeme od izbire tolmačev. ZMZ nikjer ne predvideva možnosti, da lahko kot tolmač v postopku sprejema prošnje za mednarodno zaščito sodeluje prosilec za mednarodno zaščito. ZMZ med izjemami ne predvideva te možnosti, predvideva pa možnost zaprositi za pomoč pri tolmačenju drugo državo članico Evropske unije, ki pa se je MNZ, glede na svoje navedbe, ni poslužil. Varuh je ob tem dodal, da pomoč pri tolmačenju ponuja tudi European Asylum Support Office (v nadaljevanju: EASO), ki je bila ustanovljena z namenom nudenja pomoči v postopkih mednarodne zaščite med državami članicami Evropske unije.¹³

Varuh eksplicitno govori o nezakonnosti postopka, s pravnega vidika zavrača možnost uporabe oseb v vlogi tolmača, če so ti tudi udeleženci postopkov, torej tolmačenja neprofesionalnih tolmačev. Gre za postopek, ki je tudi z etičnega vidika

¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:088:0045:0065:sl:PDF> (dostop 23. 7. 2013).

¹² <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/aktualni-primeri/novice/detajl/nezakonito-prevajanje-v-postopku-mednarodne-zascite?cHash=2740991473284d6a7a0480130d636b55> (dostop 20. 7. 2013).

¹³ Prav tam.

izjemno problematičen, saj se v postopku za pridobitev mednarodne zaščite v uradnem postopku znajdejo prosilci v različnih vlogah, za katere ne vemo praktično ničesar, ne o znanju jezika, poreklu, odnosu med njimi itd., pri čemer ne moremo izključiti niti možnosti, da oseba, ki tolmači, do prosilca ni mogoče celo sovražno nastrojena.

Primer kaže na težavo slovenskega prostora, ki zaradi svoje majhnosti sam težko zagotavlja (kakovostno) tolmačenje za vrsto jezikov v uradnih postopkih. Javno naročilo za izvajanje prevajanja in tolmačenja v postopkih za priznanje mednarodne zaščite s konca leta 2012 namreč razkriva, da je poleg jezikov s področja bivše Jugoslavije za postopke mednarodne zaščite ugotovljena potreba po tolmačih še za naslednje jezike: albanski, ruski, moldavski, kitajski, turški, arabski, farsi, urdu, pandžabi, hindi, somalijski, kurdski, paštunski, romski, tamilski in mongolski jezik.¹⁴ Hkrati pa primer eksplicitno govori tudi o ustreznih rešitvah, tj. medsebojnem sodelovanju članic Evropske unije in sodelovanju z Evropsko podporno pisarno za azilante. Prav mednarodno sodelovanje pri izvedbi tolmačenja, ne le tolmačenja v postopkih mednarodne zaščite, je pravi odgovor na izzive tolmačenja za tako različne jezike, kot se pojavljajo v kontekstu skupnostnega tolmačenja, pri čemer bo treba učinkoviteje in manj skeptično v postopke vključevati tudi možnosti, ki jih ponujajo sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije, kar slovenski Zakon o mednarodni zaščiti v svojem 12. členu predvideva le v izjemnih situacijah: »V izjemnih primerih je možna tudi uporaba tolmačenja preko sodobnih elektronskih medijev.« Oblikovanje mednarodnega bazena usposobljenih skupnostnih tolmačev in učinkovito izkoriščanje sodobne informacijsko-komunikacijske tehnologije je lahko namreč odgovor na situacije, kakršno smo opisali. Nasploh pa bi bila taka ideja vredna širšega razmisleka, saj bi lahko Evropska unija na ta način bistveno lažje tudi na izvedbeni ravni poenotila standarde zaščite jezikovnih človekovih pravic.

4 SKLEP

Tolmačenje za skupnost je danes posledica vse bolj multikulturnih okolij, pri čemer je tipična značilnost tovrstnih tolmaških situaciji asimetrija pri porazdelitvi moči; gre namreč za situacije, v kateri družbeno šibkejši potrebuje tolmača za komunikacijo z družbeno močnejšim. Iz tega izhaja tudi vrsta posebnosti skupnostnega tolmačenja, saj je tolmač v vlogi tistega, ki v tolmaški situaciji razpolaga z diskurzivno močjo in je tako soustvarjalec interakcije, hkrati pa vsaj deloma zmanjšuje razliko v razporeditvi družbene moči glede na razlike med družbenimi skupinami oz. v razmerju do družbeno ali institucionalno družbeno opolnomočenih posameznikov. Zato je tolmačenje za skupnost pomembno

¹⁴ http://www.mnz.gov.si/si/o_ministrstvu/javna_narocila/?tx_c3javnirazpis_pi1%5Bshow_single%5D=1716 (dostop 20. 7. 2013).

tudi z vidika zagotavljanja jezikovnih človekovih pravic, saj se brez tolmača posamezniki ali skupine posameznikov lahko v družbi znajdejo v situacijah, kjer so jim zaradi neznanja jezika kršene temeljne človekove pravice, kot npr. svoboda govora, pravica do neodvisnega in nepristranskega sojenja, pravica do politične soudeležbe itd., lahko pa tudi pravica do prostosti in osebne varnosti, celo življenja.

Danes je področje skupnostnega tolmačenja v svetu zelo različno urejeno, predvsem jezikovna okolja z manjšim številom govorcev, kakršno je tudi slovensko, pa se soočajo s težavo pri zagotavljanju kakovostnega tolmačenja za vrsto jezikov, potrebnih v uradnih postopkih. Tako kot se mednarodno okolje načrtno loteva urejanja področja varovanja jezikovnih pravic, bo mednarodno sodelovanje tudi pri izvedbi tolmačenja nujno za zagotavljanje tolmačenja za tako različne jezike, kot se pojavljajo v kontekstu skupnostnega tolmačenja.

Literatura

- Angelelli, Claudia, 2003: The interpersonal role of the interpreter in cross-cultural communication: A survey of conference, court, and medical interpreters in the US, Canada, and Mexico. Brunette, Louise, Georges Bastin, Isabelle Hemlin in Heather Clarke (ur.): *The Critical Link 3: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 15–26.
- Bot, Hanneke, 2003: The myth of the uninvolved interpreter interpreting in mental health and the development of a tree-person psychology. Brunette, Louise, Georges Bastin, Isabelle Hemlin in Heather Clarke (ur.): *The Critical Link 3: Interpreters in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 27–35.
- Carr, Silvana E., Roda Roberts, Aideen Dufour in Dini Stein (ur.), 1997: *The Critical Link: Interpreters in the Community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Dijk, Teun A. van, 1989: Structures of discourse and structures of power. Anderson, James A. (ur.): *Communication yearbook*. Newbury Park, CA: Sage. 18–59. Dostopno tudi na: <http://www.discourses.org/OldArticles/Structures%20of%20discourse%20and%20structures%20of%20power.pdf> (dostop 20. 7. 2013).
- Dijk, Teun A. van, 1996: Discourse, power and access. Caldas-Coulthard, Carmen Rosa in Malcolm Coulthard (ur.): *Texts and practices: Readings in critical discourse analysis*. London: Routledge. 84–104. Dostopno tudi na: <http://www.discourses.org/OldArticles/Discourse,%20power%20and%20access.pdf> (dostop 20. 7. 2013).
- Garber, Nathan, 2000: Community interpretation: A personal view. Roberts, Roda P., Silvana E. Carr, Diana Abraham in Aideen Dufour (ur.): *The Critical Link 2: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 9–20.

- Gentile, Adolfo, 1997: Community interpreting or not? Practice, standards and accreditation. Carr, Silvana E., Roda Roberts, Aideen Dufour in Dini Stein (ur.): *The Critical Link: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 109–118.
- Gorjanc, Vojko, 2010: Prevajanje in tolmačenje kot človekova pravica ter slovenska jezikovna situacija. Gorjanc, Vojko in Andreja Žele (ur.): *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete UL. 137–148.
- Hertog, Erik (ur.), 2003: *Aequalitas. Equal Access to Justice across Language and Culture in the EU*. Antwerpen: Lessius Hogeschool.
- Kalina, Sylvia, 2011: Interpreting and interpreter training: Time for reshuffle. Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.): *Modelling the field of community interpreting: Questions of methodology in research and training*. Dunaj/Berlin: LIT. 45–65.
- Katnić Bakaršič, Marina, 2012: *Između diskursa moći i moći diskursa*. Zagreb: Naklada ZORO.
- Ozolins, Uldis, 2000: Communication needs and interpreting in multilingual setting: The international spectrum of response. Roberts, Roda P., Silvana E. Carr, Diana Abraham in Aideen Dufour (ur.): *The Critical Link 2: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 21–33.
- Ozolins, Uldis in Sandra Hale, 2009: Quality in interpreting: a shared responsibility. Hale, Sandra, Uldis Ozolins in Ludmila Stern (ur.): *The Critical Link 5: Quality in interpreting – A shared responsibility*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 1–10.
- Phillipson, Robert, Mart Rannut in Tove Skutnabb-Kangas, 1995: Introduction. Skutnabb-Kangas, Tove in Robert Phillipson (ur.): *Linguistic human rights: Overcoming linguistic discrimination*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter. 1–22.
- Pöchhacker, Franz, 2000: The community interpreter's task: Self-perception and providers views. Roberts, Roda P., Silvana E. Carr, Diana Abraham in Aideen Dufour (ur.): *The Critical Link 2: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 49–65.
- Pöchhacker, Franz, 2007: Critical linking up: Kinship and convergence in interpreting studies. Wadensjö, Cecilia, Brigitta Englund Dimitrova in Anna-Lena Nilsson (ur.): *The Critical Link 4: Professionalisation of interpreting in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 11–23.
- Pöllabauer, Sonja, 2007: Interpreting in asylum hearing: Issues of saving face. Wadensjö, Cecilia, Brigitta Englund Dimitrova in Anna-Lena Nilsson (ur.): *The Critical Link 4: Professionalisation of interpreting in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 39–52.
- Prunč, Erich, 2011: Differenzierungs- und Leistungsparameter im Konferenz- und Kommunaldolmetschen. Kainz, Claudia, Erich Prunč in Rafael Schögler (ur.): *Modelling the field of community interpreting: Questions of methodology in research and training*. Dunaj/Berlin: LIT. 21–44.

Roberts, Roda P., 1997: Community interpreting today and tomorrow. Carr, Silvana E., Roda Roberts, Aideen Dufour in Dini Stein (ur.): *The Critical Link: Interpreters in the community*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 7–26.

Spletni viri

AiIC: Zgodovina poklica tolmača. <http://aiic.net/section/1478/lang/1> (dostop 22. 7. 2013).

Direktiva 2010/64/EU o pravici do tolmačenja in prevajanja v kazenskih postopkih. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:sl:PDF> (dostop 20. 7. 2013).

Direktiva 2011/24/EU o uveljavljanju pravic pacientov pri čezmejnem zdravstvenem varstvu. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:280:0001:0007:sl:PDF> (dostop 23. 7. 2013).

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=108> (dostop 20. 7. 2013).

Splošna deklaracija o človekovih pravicah. <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (dostop 20. 7. 2013).

Mednarodno združenje medicinskih tolmačev. <http://www.imiaweb.org/default.asp> (dostop 23. 7. 2013).

Zakon o mednarodni zaščiti. <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201111&stevilka=450> (dostop 23. 7. 2013).

Varuh človekovih pravic RS: Nezakonito prevajanje v postopku mednarodne zaščite. <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/aktualni-primeri/novice/detajl/nezakonito-prevajanje-v-postopku-mednarodne-zascite/?cHash=2740991473284d6a7a0480130d636b55> (dostop 23. 7. 2013).